

„MARCĂ DE OLAR” AVÎND CA REPREZENTARE UN CAL

DE

PETRE DIACONU

Pe plaja cetății din insula Păcuiul lui Soare s-a găsit, între altele, jumătatea unui fund de vas avînd pe fața exterioară ca „marcă de olar” o reprezentare zoomorfa. Vasul căruia îi aparține fundul cu „marcă de olar” face parte din categoria oalelor fără torti; el a fost modelat la roata de mină, dintr-o pastă nisipoasă foarte fină și bine aleasă, caracteristică ceramicii de la Păcuiul lui Soare din a doua jumătate a secolului al XI-lea. Vasul, fiind ars oxidant, a căpătat culoarea roșie-cărămizie. Diametrul, reconstituit, al fundului măsoară 0,075 m. Marca de olar este reprezentată de silueta unui cal cu capul spre dreapta (fig. 1).

După cunoștințele noastre această reprezentare se mai întilnește, sub forma de „marcă de olar”, pe teritoriul țării noastre, o singură dată și anume la Dinogetia-Garvăn (fig. 2). Exemplarul de la Dinogetia-Garvăn este publicat¹, fără a se arăta însă că-i vorba de figura unui cal.

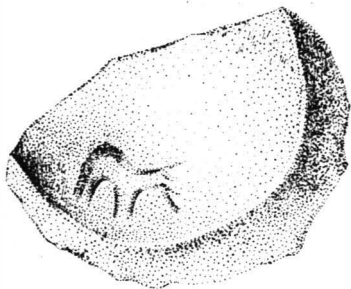

Fig. 1. Marcă de olar de la Păcuiul lui Soare.

Fig. 2. Marcă de olar de la Dinogetia-Garvăn.

C-ei drept, asemenea cai se întilnesc, săpați în pastă crudă, și pe fundul unor căldări de lut din secolele al XI-lea — al XII-lea, descoperite la Răducăneni, lângă Huși, în Moldova², cu precizarea, însă, că aici ei n-au funcție de marcă de olar. De menționat că în complexul mănăstiresc de la Basarabi (Murfatlar), jud. Constanța, datat de către noi către sfirșitul

¹ Maria Comșa, în *Dinogetia. I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța-Garvăn* București, 1967, p. 211, fig. 135/38.

² Dan Gh. Teodor, SCIV, 14, 1963, 1, p. 197, 199, fig. 2/1—2; Cf. Petre Diaconu, Dacia, N.S., 8, 1964, p. 251, fig. 2/3, p. 253, fig. 3/1—2.

veacului al X-lea³, se găsesc, scrijelați pe pereții de cretă ai încăperilor, numeroși cai⁴.

În sfârșit, să mai notăm că tot cai par a fi reprezentările, sub forma unor mărci de olar, găsite în R. P. Bulgaria, la Tîrgoviște⁵, Iatrus-Crivina⁶ și Silistra⁷.

Despre originea tehnicii mărcilor de pe fundul vaselor, din epoca medievală, și funcția acestora s-a scris extrem de mult⁸. În privința originii lor exista pînă de curînd aproape un consens că ele sînt de tradiție slavă și că, din acest punct de vedere, mărcile de olar constituie un atribut al ceramicii slave. Descoperirea însă a unor vase de lut din epoca romană tirzie în Noricum, cum și prezența unor semne reliefate pe fundul recipientelor de sticlă, de asemenea romane, ne-a determinat, cu ani în urmă, să socotim că tradiția ștampilărilor vaselor ceramice în epoca medievală timpurie vine din lumea antichității romane și că această tehnică s-a răspîndit în aria culturii slave prin intermediul populației romanizate⁹.

Opinia noastră a fost preluată apoi de Maria Comșa¹⁰, care a adus și alte dovezi privitoare la sorgintea romană a obiceiului realizării semnelor în relief pe fundul vaselor de lut din epoca medievală de început.

Mai greu este de definit funcția mărcilor de olar. În privința aceasta s-au emis fel de fel de păreri¹¹, fără a se ajunge, nici pînă în zilele noastre, la un punct de vedere comun. Sigur este că așa zisele „mărci de olar” au fost aplicate pe fundul vaselor de către olarii înșiși, după cum tot așa de sigur este că unele dintre ele au o semnificație culturală.

În problema care ne interesează mai important e de a se stabili dacă există o relație între o populație anume și reprezentările de semne, în cazul nostru, ale cailor.

Vorbînd despre realitățile arheologice de la Basarabi, I. Barnea susține că „frecvența reprezentărilor de cai presupune în primul rînd prezența la Basarabi a unei populații de stepă, cu cultura și obiceiurile ei proprii, poposită cel mai probabil din stepele nord-pontice”. Și, în

³ Petre Diaconu, *Studii*, 15, 1962, 5, p. 1 218 — 1 219 ; Idem, *Dacia*, N.S., 6, 1962, p. 320 — 321.

⁴ I. Barnea, *DID*, III, 1971, p. 206, fig. 55 (jos); p. 207, fig. 36 (jos), p. 208, fig. 57.

⁵ D. Ovcearov, *Muzei i Pameatnici na kulturata*, 9, 1969, 1, p. 3 — 6, *apud* Ludmila Dončeva-Petkova, *Znaci vŕrhu arheologičeski pameatnici ot srednevekov na Bŕlgaria VII—X vek*, Sofia, 1980, p. 48.

⁶ Ludmila Dončeva-Petkova, *op. cit.*, p. 48 și 183, pl. XLI/17.

⁷ *Ibidem*, pl. XLI/15.

⁸ Vezi bibliografia de rigoare la Petre Diaconu, în *Capidava*, I, București, 1958, p. 215—226; idem, *Păciul lui Soare. Cetatea bizantină*, I, București, 1972, p. 131—136. Vezi și bibliografia de acolo; Maria Comșa, *op. cit.*, p. 205—221 și bibliografia citată; Ludmila Dončeva-Petkova, *op. cit.*, p. 24—27 și bibliografia respectivă.

⁹ Petre Diaconu, *RRH*, 5, 1966, 3, p. 489, nota 14.

¹⁰ Ultima luare de poziție a Mariei Comșa este consemnată în *Cultura materială veche românească (Așezările din secolele VIII—X de la Bucov Ploiești)*, București, 1978, p. 96. În legătură cu punctul de vedere al autoarei citate, vezi și precizările noastre din *SCIVA*, 30, 1979; 3, p. 472, nota 13.

¹¹ Vezi *supra*, nota 8.

continuare, autorul citat socoate că această populație pare a fi bulgară, pecenegă sau de alt „neam turanic”¹².

Părerăa lui I. Barnea nu poate fi acceptată, însă, de vreme ce marea majoritate a semnelor figurate la Basarabi vine din lumea romană¹³, pe de o parte, iar reprezentarea cailor era o practică curentă în secolele II—VI, pe de altă parte. Reprezentarea siluetei de cai se întâlnește pe însăși ceramica romană. Și aici avem în vedere un vas de lut din sec. II—III, descoperit la Locusteni, în Oltenia, pe umerii căruia sînt scrie-lați în pasta arsă doi cai cu capetele întoarse spre dreapta¹⁴, unele cărămizi de genul celor făcute la Utus¹⁵ avînd de asemenea pe fața lor silueta unor cai, sau o altă cărămidă de la Novae, avînd ca reprezentare un cal cu capul întors spre stînga¹⁶. Totdeodată nu trebuie să se uite cît de mult era răspîndit în ținuturile noastre cultul călărețului danubian.

Astfel prezentîndu-se lucrurile, devine limpede că originea figurării calului ca marcă de olar, în regiunile noastre, nu poate fi căutată decît tot în lumea provincial-romană din ținuturile dunărene. În privința aceasta este semnificativ faptul că cele cinci „mărci de olar” reprezentînd figuri de cai, cunoscute nouă pînă în clipa de față, s-au găsit în așezări arheologice aflate pe malul Dunării (Dinogetia-Garvăn, Păuciuul lui Soare și Silistra) sau în imediata apropiere a acesteia (Iatrus-Crivina și Tirgoviște).

Evident, se poate obiecta că reprezentări de cai (dar nu ca mărci de olar) se întîlnesc frecvent și în părțile de nord și de răsărit ale mării Negre. În acest caz, însă, este posibil ca acele reprezentări să aibă o altă origine, legată, într-adevăr, de populațiile de stepă; dar aceasta numai în situația în care se va dovedi că acolo nu-i vorba de o „influență”, ca atîtea altele, venită din părțile vest-pontice, sau chiar de la Chersones¹⁷.

Oricum ar fi, trebuie să se rețină că „marca de olar” prezentată mai sus, se înscrie în seria unor reprezentări caracteristice, deocamdată, numai regiunii Dunării Inferioare.

¹² I. Barnea, *op. cit.*, p. 229. În cazul de față se scapă din vedere rolul și caracterul psihopomp al calului în mitologia poporului nostru. Pentru a ne explica vom atrage atenția că și astăzi, în anumite sate de pe malurile Dunării Inferioare, pe data de 17 februarie (ziua sf. Teodor Tiron) se sărbătorește ziua calului. În această zi caii sînt țesălați, picțanați cu grijă, iar harnașamentului i se adaugă mărgelă de diferite culori, clopoței și panglici. Mînjilor li se împletesc cozile în bucle. Spre ora prinzului stăpînii cailor se adună la marginea satului pe un loc viran și, încăleînd, fac întreceri de călărie. În trecut vom aminti că în complexul arheologic de la Basarabi există o reprezentare a sf. Teodor Tiron cu lancea în mîna dreaptă și scutul în stînga jos (vezi Petre Diaconu, *Pontica*, 14, 1981, p. 377).

¹³ Cf. Petre Diaconu, *Revista de istorie*, 33, 1980, 4, p. 767—771. Avem în vedere reprezentările antropomorfe și zoomorfe (oranți, iepuri, cîini, lupi, păuni afrontați și alte păsări) și reprezentările diferitelor semne (labirintul, fascia, pătratul cu două diagonale, crucea în diferite variante, pentagrama etc.).

¹⁴ Gh. Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni, Craiova*, 1980, p. 131, pl. VIII, M. 49 și p. 20.

¹⁵ Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 305, nr. 293.

¹⁶ D. Dimitrov, M. Čičikova, B. Sultov, A.C. Dimitrov, *Izvestija Institut*, 28, 1965, p. 59, fig. 29.

¹⁷ Oricum, la Chersones asemenea reprezentări sînt extrem de frecvente pe cărămizile de construcție (vezi A. L. Iakobson, *MIAMoscova*, 17, 1950, p. 124, p. 1/1—14, p. 125, pl. 11/15—21, p. 148, pl. 20/69—71, p. 149, pl. 21/68—74, 76—78, p. 151, pl. 22/59—61. Întrucît stratigrafia de la Chersones nu este bine precizată, nu-i exclus ca unele dintre aceste reprezentări să dateze chiar din secolul al IX-lea. Cîteva dintre ele sînt publicate de același autor în lucrarea *Keramika i keramičeskoe proizvozdstvo srednevekovyi Tavriki*, Leningrad, 1979, p. 66, fig. 38/1—21, p. 68, fig. 40/1, p. 69, fig. 41/1—3.

MARQUE DE POTIER RÉPRÉSENTANT UN CHEVAL

RÉSUMÉ

Dans cette note l'auteur décrit deux marques de potier (représentant la silhouette d'un cheval) découvertes l'une à Păcuiul lui Soare et l'autre à Dinogetia-Garvăn.

Les deux pièces sont datées du XIe siècle.

La représentation de cheval sur la céramique du Xe–XIe siècles doit être cherchée dans la tradition de l'époque romaine tardive.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Marque de potier de Păcuiul lui Soare.

Fig. 2. Marque de potier de Dinogetia-Garvăn.